

УДК 37.012(477):355.01(477)“2022/...” (045)
DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.345326>

Олена Варецька, доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри дошкільної та початкової освіти
Комунального закладу “Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти” Запорізької обласної ради
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4567-5760>

Тетяна Бабко, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту освіти, психології та інклюзивної освіти
Комунального закладу “Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти” Запорізької обласної ради
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1066-7290>

ГРУПА ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ В НУШ: ПРОБЛЕМИ І ВИКЛИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Здійснено теоретичний огляд питання, доведено його актуальність з огляду на нормативну базу й наукові і методичні розвідки, залежність успішності роботи від правильної організації діяльності, режиму дня, наявних інновацій. Розглянуто думки щодо сутності поняття, педагогічних умов успішної організації педагогічного процесу, ефективної діяльності вихователя, його підготовки у закладі вищої освіти та підвищення кваліфікації у післядипломній освіті. Простежено проблеми і виклики в умовах війни та шляхи їх подолання.

Ключові слова: група продовженого дня; нова українська школа (НУШ); проблеми і виклики; умови війни; освітньо-професійні програми підготовки; післядипломна педагогічна освіта.

Лім. 13.

Olena Varetska, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Professor of the Preschool and Primary Education Department,
Municipal Institution “Zaporizhzhia Regional Institute of Continuing Pedagogical Education”,
Zaporizhzhia Regional Council
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4567-5760>

Tetiana Babko, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Education Management, Psychology, and Inclusive Education Department,
Municipal Institution “Zaporizhzhia Regional Institute of Continuing Pedagogical Education”,
Zaporizhzhia Regional Council
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1066-7290>

EXTENDED DAY GROUP IN NUS: PROBLEMS AND CHALLENGES IN WAR CONDITIONS

A theoretical review of the issue was carried out, its relevance in view of the current regulatory framework, scientific and methodological research, the implementation of the “New Ukrainian School” concept was proven, the dependence of the success of the extended day group on the correct organization of activities, daily routine, and existing innovations, which necessitates the development of a teacher’s professional competence are also proven. The article considers the essence of the concept of “extended day group”, pedagogical conditions for the successful organization of the pedagogical process in various types of activity (fulfillment of the cultural-creative function of upbringing and education; reliance of educational and educational activities on the peculiarities of the organization of the group, mechanisms of interaction between the school and institutions of additional education; integration of the educational process with the system of basic education and ensuring the unity of the intellectual, creative, ethical, physical and social development of students), effective activity of the educator (professional competence, optimal planning of the cycle of educational and leisure activities; effective organization of self-training, creation of a favorable educational environment), his training in a higher education institution on the presented topics of educational and professional programs. The problems and challenges in wartime conditions (security, psychological, social, personnel, material, and technical, organizational) and ways to overcome them, including continuous development and self-development, advanced training in postgraduate education, are traced. The content of the training using the example of an educational and professional program of advanced training courses (full-time / distance learning) for this category of students, which (according to the results of testing and questionnaires of advanced training course students in 2024) ensures positive changes in the development of all components of the professional competence of teachers of extended-day groups in accordance with the professional standard “Teacher of a general secondary education institution”, is presented.

Keywords: extended-day group; new Ukrainian school (NUS); problems and challenges; wartime conditions; educational and professional training programs; postgraduate pedagogical education.

Постановка проблеми. Питання організації роботи групи продовженого дня (далі по тексту – ГПД) залишається й сьогодні актуальним, адже дитина потрапляє до школи у віці шість років і потребує певного психологічного, виховного й організаційного супроводу, зокрема й з причини постійної зайнятості батьків. З іншого боку, упровадження Концепції “Нова українська школа” змістило акценти на компетентнісну, особистісно орієнтовану, інтегративну та діяльнісну освіту, що торкнулося й ГПД, які є частиною освітнього процесу і мають працювати на її засадах.

Особливий вплив на освітній процес справили пандемія Covid-19, а пізніше – введення воєнного стану. Останні стали причинами серйозних соціально-економічних, екологічних, гуманітарних викликів, порушили усталену організацію діяльності закладів освіти, призвели до стрімкого розвитку її дистанційної форми, пошуку шляхів організації освітнього процесу (дистанційний, змішаний формат, очний формат у підземних школах, укриттях тощо), адже пріоритетними є безпека й психологічна підтримка дітей.

Організація роботи ускладнюється й недосконалістю нормативно-правової бази щодо ГПД. Наголосимо, що на сьогодні є чинними порядок створення груп продовженого дня у державних і комунальних закладах загальної середньої освіти (наказ МОН України від 25.06.2018 № 677) [10], який не враховує сучасні умови. Щодо положення про групу продовженого дня загальноосвітнього навчального закладу (Постанова КМУ від 5 жовтня 2009 р. № 1121, URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/243130741>), то ця постанова втратила чинність 19.07.2018 (підстава – 558-2018-п). Звісно, освітяни керуються й іншими нормативними документами, які стосуються освіти взагалі й початкової, зокрема. З іншого боку, за період воєнного стану прийнято низку документів, які дозволяють враховувати умови, в яких опинилися заклади освіти, й приймати виважені рішення.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Наголосимо на тому, що 50–90 роки ХХ ст. стали найбільш продуктивними у вивченні цього питання. Йдеться про розвиток мережі (А. Бондар та інші) особливості організації самопідготовки школярів, педагогічні проблеми розвитку шкіл-інтернатів, шкіл і груп продовженого дня (Б. Кобзар), виховний потенціал останніх (Н. Весна, Б. Кобзар, Е. Костяшкін, В. Мартиненко, І. Попова, Т. Філюк) та інші. Висновок щодо незмірного потенціалу виховного впливу продовженого дня у закладі освіти на особистість здобувачів вимагає від вихователя ГПД безперервного розвитку педагогічної майстерності та професійної компетентності є актуальним. Зауважимо також й на тому, що найбільшу

кількість напрацьованих складали роботи методичного характеру.

Сьогодні у світлі реформування української освіти, зокрема й роботи групи продовженого дня, з’явилися наукові розвідки молодих науковців і практиків. Наведемо декілька з них щодо теоретичних засад організації ГПД в початковій школі (О. Калітовська Н. Яремчук) [13], у новій українській школі (В. Дубровський) [4], інноваційних підходів до побудови освітнього процесу у ГПД в умовах нової української школи (О. Лядобрук) [6], педагогічних умов ефективної діяльності вихователя групи продовженого дня (О. Голуб, А. Лесик, Н. Щербаківа) [1], методичних основ організації оздоровчої діяльності майбутнього вчителя початкової школи в ГПД (Г. Бондаренко, О. Ващенко), інноваційні підходи до професійної підготовки вихователя ГПД сучасної початкової школи (О. Гордійчук) [2], шляхи поліпшення роботи вихователя ГПД в умовах упровадження нового Державного стандарту початкової загальної освіти (І. Кравцова) та інші.

Мега статті – дослідити проблеми й виклики щодо діяльності груп продовженого дня в НУШ в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. Отже, почнемо із нормативної бази. Оскільки ГПД є складником освітнього процесу НУШ, її завдання, зміст, напрями, режим роботи, педагогічні умови мають відповідати вимогам Законів України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, основним засадам Концепції “Нова українська школа” [8]. Зауважимо, що нова школа є простором життя дитини, тому вся діяльність закладу освіти має сприяти становленню особистості школяра, гармонізації і гуманізації взаємин між учнями і педагогами, школою і родиною відповідно до визначеної місії – “допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками” [8, 14] у створеному всім колективом школи виховному середовищі, атмосфері довіри, доброзичливості, взаємодопомоги і взаємної підтримки для подолання труднощів у навчанні та повсякденному житті [8, 20].

Механізм утворення ГПД у державних і комунальних закладах загальної середньої освіти та основні засади їх функціонування регламентуються наказом МОН України від 25.06.2018 № 677 “Про затвердження Порядку створення груп продовженого дня у державних і комунальних закладах загальної середньої освіти” [10]. Наголосимо, що цим документом не визначено сутність поняття “група продовженого дня”. Натомість, серед основних завдань ГПД визначено такі (п.2): організація навчальної, виховної та пізнавальної діяльності, дозвілля учнів; надання кваліфікованої допомоги учням у підготовці до уроків і виконанні домашніх завдань; формування в учнів ключових компетент-

ностей, необхідних для успішної життєдіяльності та самореалізації особистості; забезпечення виконання індивідуальної програми розвитку особи з особливими освітніми потребами, індивідуального навчального плану (за наявності). Для осіб з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних класах закладів загальної середньої освіти на підставі письмового звернення їх батьків, інших законних представників, утворюються інклюзивні та/або спеціальні групи продовженого дня (п.7) [10].

Як і раніше, тривалість перебування учнів у ГПД становить не більше шести годин на день, режим її роботи повинен передбачати, організацію: прогулянки (не менш як одна година 30 хвилин для учнів початкових класів); харчування (не менш як 30 хвилин); виконання домашніх завдань (за наявності, але не більше однієї години); проведення спортивно-оздоровчих занять (не менше години). У групі продовженого дня НУШ має бути створено умови для: переключення уваги учнів після інтенсивного навчального процесу на інші види діяльності; забезпечення самостійного вибору видів діяльності; організації цікавої змістовної щоденної прогулянки, харчування з “позитивом” та виконання домашніх завдань з відповідною мотивацією; збереження індивідуальної траєкторії кожної дитини; дієвості партнерства між вчителем / вихователем – учнями й батьками [10].

Режим роботи спеціальної групи продовженого крім цього унормовано Державними санітарними нормами та правилами “Гігієнічні вимоги до улаштування, утримання і режиму спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, та навчально-реабілітаційних центрів”, п. 8 (затверджено наказом МОЗ України від 20 лютого 2013 року № 144, зареєстровано в Мінюсті України 14 березня 2013 року за № 410/22942) [2].

Звісно, наказ МОН України від 25.06.2018 № 677 регламентує граничну наповнюваність ГПД (не більше 30 учнів), однак рішення про встановлення меншої чисельності учнів групи продовженого дня приймає керівник закладу загальної середньої освіти за погодженням із засновником цього закладу.

Зауважимо, що значена норма дозволила здійснювати роботу ГПД в різних форматах і за пандемію, і під час війни.

Як зазначалося вище, постанова КМУ від 5 жовтня 2009 р. № 1121, якою затверджено положення про ГПД загальноосвітнього навчального закладу втратила чинність (документ 1121-2009-п від 19.07.2018, підстава – 558-2018-п), однак нового положення не затверджено, натомість спостерігаємо тенденцію затвердженнь таких положень на рівні територіальних громад на підставі порядку [10].

Щодо наукових джерел, то, на жаль, на сьогодні їхня кількість обмежена. Більшість розвідок з оперттям на нормативну базу висвітлюють питання щодо ГПД в контексті загального освітнього процесу, тому переважають науково-методичні праці (Л. Борнікова, С. Варвянська, В. Дубровський, Г. Молчан, Л. Москаленко, О. Овадюк, Д. Ретфорт та інші).

Отже, ГПД, на думку науковців і практиків, є способом / формою організації освітнього процесу, зокрема й в початковій школі, що допомагає організувати найсприятливіші умови для відпочинку, навчання і виховання, продуктивної праці, всебічного виявлення і розвитку індивідуальних здібностей, запитів та інтересів дітей, поєднання різних видів робіт в урочній та позаурочній діяльності. У переліку такої діяльності – реалізація оздоровчих програм; здійснення роботи з різних напрямів виховання (фізичне, естетичне, моральне, трудове та ін.), духовного розвитку здобувачів освіти; організація активного відпочинку з урахуванням вікових особливостей та самостійна підготовка домашніх завдань під керівництвом педагога в навчальному кабінеті. Щодо останньої, то її інтерпретують як “щоденні заняття, на яких школярі самостійно виконують домашні завдання впродовж чітко регламентованого часу” [9, 9–13], педагогічно організовану самостійну діяльність школярів, спрямовану на формування навичок самоосвіти та гармонійний розвиток особистості дитини [9, 9], важливий етап в усьому комплексі навчально-виховної роботи ГПД. Від правильної організації цього етапу залежить ефективність освітнього процесу, оскільки під час виконання завдань учні закріплюють набуті на уроці знання, виробляють у собі позитивні риси характеру: наполегливість, волю, працьовитість, уміння долати труднощі [7]. Попри означене, науковці та педагоги-методисти вважають самопідготовку найменш важливим етапом.

Цілком слушно Н. Яремчук та О. Калітовська [13] роблять висновок про залежність успішності ГПД від правильної організації роботи та режиму дня. Як і раніше, він складається з побутової, навчальної та дозвілєвій форм діяльності, передбачає відповідно до нормативних документів дотримання гігієнічних норм та вимог щодо кожної дитини й організацію: прогулянки (прогулянок) на відкритому повітрі тривалістю не менш як одна година 30 хвилин для учнів (вихованців) перших – четвертих класів; харчування тривалістю не менш як 30 хвилин; самопідготовки виконання домашніх завдань (за наявності) тривалістю не більше однієї години; спортивно-оздоровчих занять для учнів (вихованців) тривалістю не менше години; занять у гуртках, секціях та екскурсій.

Безумовно, режим ГПД “має відповідати психолого-педагогічним, гігієнічним і віковим особливостям учнів; сприяти перетворенню в єдиний

гармонійний процес навчальну діяльність та відпочинок учнів” [13, 276] та задовольняти вимоги Концепція “НУШ”.

Виховна ефективність ГПД, її стабільне функціонування та організація роботи з урахуванням усіх сучасних вимог відповідно до Психологічної енциклопедії сприяє: поліпшенню фізичного та психічного здоров'я учнів початкової школи, розвитку їхніх інтелектуальних та креативних властивостей, успішній шкільній адаптації та соціалізації, а також зміцненню зв'язку навчального і виховного процесів та своєчасному і якісному виконанню домашніх завдань молодшими школярами [11]. Серед інновацій у побудові освітнього процесу в ГПД в умовах НУШ О. Лядобрук називає створення сприятливих умов для самовираження, самореалізації, самоствердження кожного учня завдяки ігровій діяльності на режимних заняттях ГПД. Цілком слушно, педагог рекомендує застосовувати навчальні ігри на заняттях самопідготовки, адже вони активізують навчально-пізнавальну діяльність, що допомагає учням повніше розкритися, самостійно виконувати домашні завдання, а вихователям – поглиблювати знання щодо методики організації і проведення ігор, їхньої класифікації та вмiлого використання ігрової діяльності в умовах ГПД для виховання якостей, необхідних людині в трудовій, суспільній та інших видах діяльності, волі до дії та здатності до гальмування, формування характеру, виховання [6, 2].

Відповідно до зазначеного, зміст освітньої діяльності вихователя ГПД має бути оновлено тематикою, яка: життєво важлива в умовах війни (забезпечить безпечну, цікаву, корисну життєдіяльність), убезпечить від негативних поведінкових проявів (наси́льство, бу́лінг, секстинг, кібербу́лінг) та впливу інформаційного простору; сприятиме профілактичному вихованню; допоможе спроектувати доброзичливе й безпечне середовище взаємного духовного збагачення, розвитку якостей особистості, самостійності тощо взагалі й у другій половині дня, зокрема. Звідси, вихователь має працювати над розвитком власної професійної компетентності. Це стосується вмінь: діагностувати вплив освітнього середовища на формування емоційного інтелекту, емоційної стійкості дітей, виявляти негативні соціальні процеси в учнівському колективі; обирати спосіб взаємодії в різних ситуаціях (Г. Костенко та О. Голуб) [5, 79] зі здобувачами освіти та їхніми батьками, тематику виховних заходів; ефективно використовувати ігрову діяльність (М. Ткаченко, О. Голуб) [12], що, безумовно, призведе до зростання ефективності виховного процесу.

У цьому контексті, слушним є висновок В. Дубровського про дотримання низки педагогічних умов для успішної організації педагогічного про-

цесу у ГПД, серед яких: виконання культуротворчої функції виховання та навчання; опертя навчально-виховної діяльності на особливості організації ГПД, механізми взаємодії школи й установ додаткової освіти; інтеграція навчального процесу із системою основної освіти й забезпечення єдності інтелектуального, творчого, етичного, фізичного й соціального розвитку здобувачів освіти [4, 67].

Педагогічні умови ефективної діяльності вихователя ГПД обґрунтовують О. Голуб, А. Лесик, Н. Щербакова [1, 83], а саме: професійна компетентність вихователя ГПД, оптимальне планування циклу навчальних та дозвіллевих заходів; ефективна організація самопідготовки, створення сприятливого освітнього середовища.

Цілком слушно актуалізується питання підготовки вихователів ГПД у ЗВО та підвищення їхньої кваліфікації у СППО. Наведемо декілька прикладів. Щодо першого, то, як і раніше підготовку для роботи вихователем ГПД здійснюють у межах підготовки вчителів початкової школи, наприклад у Запорізькому державному університеті, під час вивчення фахового модулю “Організація роботи у ГПД” (4-6 год) дисципліни “Теорія і методика виховної роботи”. Крім цього упродовж семестру студенти без відриву від навчання проходять практику 1 раз на тиждень у закладах загальної середньої освіти (друга половина дня) в укриттях чи підземних школах і мають можливість набути компетентностей щодо організації роботи ГПД.

Силабус навчальної дисципліни “Організація освітнього процесу в ГПД” (викладач Ю. Сич, URL: <http://idgu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/03/orhanizacija-osvitnoho-procesu-v-hpd-sylabus-2025.pdf>), яка викладається в Ізмаїльському державному гуманітарного університету для всіх спеціальностей охоплює : 4 кредити (120 год.): денна форма: (20 – лекції; 20 – семінарські; 80 – самостійна робота) / заочна форма: (4 – лекції; 6 – семінарські; 110 – самостійна робота) декларує вивчення восьми тем: “Нормативна база щодо організації роботи ГПД”, “Організація освітнього процесу в ГПД в умовах НУШ” (режим роботи), “Діяльність вихователя у групі продовженого дня” (посадова інструкція, основні функції, посадові обов'язки, права, відповідальність; взаємовідносини (зв'язки за посадою), критерії оцінювання роботи), “Організація і планування роботи вихователем у ГПД” (планування роботи ГПД, вимоги до календарно-тематичного плану роботи ГПД, зміст, форма на навчальний рік, правила для складання тижневого розкладу занять, щоденна діяльність вихователя ГПД); “Педагогічне керівництво самопідготовкою в групі продовженого дня” (поняття “самопідготовка”, вимоги, які регламентують порядок самопідготовки, структура самопідготовки; домашнє завдання та його основна мета; гігієнічні, дидактичні, виховні вимоги органі-

зації самостійної навчальної діяльності); “Інтерактивні технології та форми роботи на заняттях ГПД” (сутність інтерактивного навчання; інтерактивні технології, методи й форми роботи вихователя ГПД); “Організація дозвілля в групі продовженого дня” (дозвілля, його організація; ігри, зокрема рухливі; бесіди; вправи; виховні заходи і свята); “Організація освітнього в ГПД в умовах дистанційного навчання” (освітні платформи для дистанційного освітнього процесу та особливості їх використання; самоосвіта вихователя; робота з батьками онлайн; змішане навчання: переваги та недоліки. Маємо відзначити позитиви в політиці курсу щодо відвідування навчальних занять (обов’язкова присутність на лекційних і семінарських заняттях), дотримання принципу академічної доброчесності, невикористання технологій штучного інтелекту.

Робоча програма навчальної дисципліни “Організація навчальної та виховної роботи в ГПД” (Л. Чулкова) освітньо-професійна програма “Початкова освіта”, Галузь знань 01Освіта, спеціальність 013 Початкова освіта, яку запроваджено на факультеті іноземних мов Маріупольського державного університету (URL: <https://surl.li/cjurvy>) містить 3 модулі, зокрема два – змістові та індивідуальне науково-дослідне завдання – мультимедійну презентацію. Вона викладається на четвертому році підготовки у 8 семестрі й розрахована на 90 год. Студенти ознайомлюються з вісьмома темами, які близькі до попередніх програм. Назвемо їх: “Група продовженого дня в системі організації освітнього процесу в ЗЗСО”; “Організаційно-педагогічні аспекти створення та функціонування ГПД в початковій ланці освіти”; “Діяльність вихователя ГПД як багатогарнітна”; “Методичні аспекти організації освітнього процесу в ГПД” (змістовий модуль 1); “Самопідготовка як важлива форма навчальної діяльності учнів початкової школи в режимі роботи ГПД”; “Організація виховної діяльності в умовах ГПД”; “Спортивно-оздоровча робота з молодшими школярами в ГПД”; “Дозвіллєва діяльність молодших школярів в умовах ГПД” (змістовий модуль 2).

Зміст навчальної дисципліни “Методика роботи групи продовженого дня” (А. Войтович, Львівський національний університет імені Івана Франка; спеціальність 01 Освіта / Педагогіка, 013 Початкова освіта (URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/03/ANOTATSIYA-Metodyka-roboty-hrupy-prodovzhenoho-dnia.pdf>) для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта, яка викладається в 7 семестрі в обсязі 120 годин / 4 кредитів ECTS) містить шість тем стосовно групи продовженого дня та школи повного дня, а саме: Теоретичні основи методики роботи з дітьми; Нормативно-правова база роботи; Організація виховної роботи; Організація навчальної роботи; Організація оздо-

рочої роботи; Специфіка роботи з дітьми різного віку. Тотожний зміст програм і кількість відведеного на їх засвоєння часу (від 90 до 120 годин) спостерігаємо й в інших ЗВО.

Привертає увагу й теоретична модель підготовки вихователя до роботи у ГПД, запропонована О. Гордійчук. Модель охоплює такі аспекти: педагогічні (організація само- і взаємоконтролю навчальної діяльності; вироблення учнями індивідуального стилю самостійної роботи під час використання зворотного зв’язку; оволодіння технікою використання різноманітних засобів навчання й виховання), психологічні (підтримка позитивної мотивації до матеріалу; формування знань і навичок самостійної роботи під час індивідуальної чи групової діяльності; врахування вікових особливостей, пізнавальних інтересів школярів; зняття психологічного бар’єру спілкування та формування стійкого інтересу до занять); методичні (конкретизація мети виховання на певному матеріалі; прогнозування можливих труднощів у засвоєнні та адекватне використання відповідних засобів навчання; проведення підготовчої роботи з учнями) [3, 117].

Отже, можна стверджувати, що відпрацювання означених тем сприятиме формуванню професійної компетентності майбутніх вихователів ГПД, їхньому входженню у професію. Однак сьогодні ГПД й вихователі стикаються з низкою проблем і викликів, серед яких безпекові (відсутність / недостатня кількість укриттів у закладах освіти / підземних шкіл; переривання освітнього процесу з огляду на необхідність постійних евакуацій під час тривоги; психологічна напруга й стан стресу учасників освітнього процесу через небезпеку обстрілів); психологічні (психологічна тривожність дітей, спричинену війною, розлукою з близькими, втратами рідних; зростання кількості випадків замкненої та агресивної поведінки, брак шкільних психологів, наприклад, у Запорізькій області їх кількість зменшилася на сьогодні на 50), соціальні (нерівність умов у доступі до освіти, зростання кількості внутрішньо переміщених сімей з дітьми, останні з яких потребують особливої уваги; зростання навантаження на батьків), кадрові (брак вихователів і вчителів з огляду на виїзд частини з них за кордон; перевантаженість вчителів, які працюють практично 24/7 і суміщають кілька функцій; зниження мотивації через невисоку оплату праці), організаційні (обмеженість можливостей для розвитку, ускладнення із складанням розкладу з огляду на обов’язкове перебування в укриттях; брак чітких державних рекомендацій чи ускладнення з їхньою адаптацією за воєнного стану), матеріально-технічні (брак ресурсів для забезпечення освітнього процесу; проблеми зі світлом, інтернетом, опаленням, особливо на прифронтових територіях; зношеність, зруйнованість приміщень).

Маємо наголосити на можливих шляхах вирішення вказаних проблем і викликів, а саме: забезпечення безпеки (оснащення укриттів навчальними, ігровими матеріалами, килимками тощо; розроблення й дотримання чітких протоколів дій під час тривоги) матеріальна підтримка (залучення коштів громади, благодійних фондів, громадських організацій тощо; здобуття грантів для облаштування середовища); кадрове забезпечення (підвищення оплати праці вихователів; розроблення гнучких графіків роботи; залучення студентів педагогічних ЗО, волонтерів та інших); інноваційні підходи (створення гуртків і клубів при громадах; використання онлайн-платформ для організації освітнього процесу за відсутності оф-лайн можливості); психологічна підтримка (запровадження арт-терапії, практик релаксації тощо; співпраця зі шкільними психологами, залучення за потреби мобільних команд психологів, зокрема із громадських організацій), партнерство (проведення спільних заходів, обмін інформацією, гнучкість у перебуванні дітей в групі; волонтерська допомога батьків у проведенні дозвілля).

Як розуміємо, робота в таких умовах вимагає від вихователя постійного підвищення кваліфікації, що забезпечує, в першу чергу, система післядипломної педагогічної освіти. Розглянемо це на прикладі освітньо-професійної програми курсів підвищення кваліфікації (очне/ дистанційне навчання) для категорії слухачів із галузі знань 01 освіта / педагогіка, спеціальності 014 середня освіта, спеціалізації вихователь ГПД закладів освіти, розробленої кафедрою початкової освіти комунального закладу “Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти” Запорізької обласної ради. Так, означена програма містить чотири модулі.

Модуль 1. Загальна підготовка (8/9 год) передбачає ознайомлення/повторення теми “Нормативно-правове забезпечення освітнього процесу”, зокрема питань організації освітнього процесу в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення, академічної доброчесності, міжнародного гуманітарного права: що необхідно знати людині, щоб вижити в умовах збройного конфлікту; організації безпечної та здорового освітнього середовища, інклюзивної освіти в НУШ, професійного розвитку педагогічних працівників та успішні практики професійного розвитку педагога: від ідей до реалізації.

Модуль 2. Професійна підготовка (8/9 год) зосереджується на віковій та педагогічній психології, зокрема збереження психологічного здоров'я суб'єктів освітнього процесу в умовах змін та надзвичайних ситуацій, психологічних аспектах міжособистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору, педагогіці партнерства, зокрема створенні системи ефективної протидії булінгу в освітньому середовищі. Безперечно, професійна підготовка

буде неповною, якщо залишаться поза увагою сучасні технології навчання. Тому слухачам пропонується до повторення питання сучасної дидактики в контексті НУШ (підходів до навчання), реалізації принципу дитиноцентризму, інструментів реалізації інноваційних підходів до навчання, формування цілісної науково-природничої картини світу у здобувачів освіти.

Модуль 3. Фахова підготовка (52/53 год) пропонує ознайомлення із сучасним станом розвитку наукової дисципліни (предметно-наукова підготовка), нормативно-правовим забезпеченням функціонування ГПД та новими підходами до організації її роботи в умовах НУШ, побудовою природовідповідного освітнього процесу, шляхами та умовами забезпечення індивідуальної освітньої траєкторії молодших школярів. Приділено увагу й сучасній методиці організації роботи ГПД, плануванню роботи, особливостям самопідготовки, прогулянкам та їх видам, застосуванню технологій інтегрованого навчання, й розвитку особистості вихованця ГПД, організації проектної діяльності, досліджень у режимі повного дня, особливостям організації ігрової діяльності, застосуванню ігрових технологій для всебічного розвитку молодших школярів, а також діяльнісному підходу та ІКТ в професійній діяльності у межах двох спецкурсів. Педагогічна практика, у межах якої передбачено ознайомлення із сучасним закладом освіти, педагогічним досвідом роботи вихователів ГПД, спостереження режимних складників ГПД, майстер-класів (для дистанційної форми – перегляд відеофрагментів самопідготовки, прогулянок, оздоровчих занять).

Модуль 4. Діагностико-аналітичний передбачає вхідне тестування, організаційно-настановне заняття, презентацію випускного проекту, підсумкове заняття та рефлексія. За результатами тестування та анкетування слухачів курсів підвищення кваліфікації у 2024 році за означеною ОПП можна зробити висновок про позитивні зрушення у розвитку всіх складників професійної компетентності вихователів ГПД відповідно до професійного стандарту “Вчитель закладу загальної середньої освіти” (наказ МОН України від 29.08.2024 №1225. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity>).

Висновки. Проведене дослідження підтверджує важливу виховну роль груп продовженого дня у закладі освіти на особистість здобувачів. Встановлено актуальність дослідження освітнього процесу в ГПД, необхідність оновлення нормативно-правової бази, окреслено проблеми і виклики в умовах війни та шляхи їх подолання, необхідність підвищення професійної компетентності вихователя. Перспективи подальшого розвитку в контексті окресленої теми пов'язані з інтеграцією штучного інтелекту у різні види діяльності ГПД.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голуб О., Лесик А., Щербакова Н. Педагогічні умови ефективної діяльності вихователя групи продовженого дня. *Молодь і ринок* 2022. № 2 (200). С. 82–87.

2. Гігієнічні вимоги до улаштування, утримання і режиму спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, та навчально-реабілітаційних центрів: Державні санітарні норми та правила, затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 20 лютого 2013 року № 144, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 14 березня 2013 року за № 410/22942). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0410-13#n15>

3. Гордійчук О. Інноваційні підходи до професійної підготовки вихователя групи продовженого дня сучасної початкової школи. *Наукові записки. Серія: Педагогіка*. 2009. №5. С. 115–120.

4. Дубровський В.Л. Група продовженого дня як одна із форм становлення особистості учня у початковій школі. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя: психолого-педагогічні науки*. 2019. № 2. С. 65–69.

5. Костенко Г., Голуб О. Формування особистісно-орієнтованого спілкування в групах продовженого дня: теоретичний аспект. Психолого-педагогічний супровід фахового зростання особистості в системі неперервної професійної освіти : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю (Бердянськ, 25–26.11.2021) / за ред. І.А. Барбашової, Л.Г. Ярошук. Бердянськ : БДПУ, 2021. С. 69–71.

6. Лядобрук О. Інноваційні підходи до побудови освітнього процесу у групі подовженого дня в умовах Нової української школи. *Житомирщина педагогічна*, 2021. № 4 (24). URL: <https://surl.li/apmojf>

7. Молчан Г.П. Активізація самопідготовки учнів. *Формування компетентностей молодших школярів у групі продовженого дня* : навчально-методичний посібник. 2016. С. 90–96. URL: <http://library.ippro.com.ua/attachments/article/395/%B9.pdf>

8. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи, МОН України, 2016. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkolacompressed.pdf>

9. Овадюк О. Самопідготовка в умовах групи продовженого дня. *Початкова освіта*. 2012. № 48. С. 9–13.

10. Про затвердження Порядку створення груп подовженого дня у державних і комунальних закладах загальної середньої освіти: наказ МОН України від 25.06.2018 № 677. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0865-18#Text>.

11. Психологічна енциклопедія / за ред. О.М. Степанова. Київ: Академвидав, 2006. 424 с.

12. Ткаченко М., Голуб О. Ігрова діяльність у групі продовженого дня / Психолого-педагогічний супровід фахового зростання особистості в системі неперервної професійної освіти : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю (Бердянськ, 25–26.11.2021) / за ред. І.А. Барбашової, Л.Г. Ярошук. Бердянськ : БДПУ, 2021. С. 221–224.

13. Яремчук Н.Я., Калітовська О.А. Теоретичні засади організації групи продовженого дня в початковій школі. *Молодий вчений*, 2019. № 10 (74). С. 276–279.

REFERENCES

1. Holub, O., Lesyk, A. & Shcherbakova, N. (2022). Pedagogical conditions of effective activity of the teacher of the extended day group. *Youth & market*, No. 2 (200). pp. 82–87. [in Ukrainian].

2. Hygienic requirements for the arrangement, maintenance and regime of special general education schools (boarding schools) for children who need correction of physical and (or) mental development, and educational and rehabilitation centers: State sanitary norms and rules, approved by the order of the Ministry of Health of Ukraine dated February 20, 2013 No. 144, registered in the Ministry of Justice of Ukraine on March 14, 2013 under No. 410/22942). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0410-13#n15> [in Ukrainian].

3. Hordiichuk, O. (2009). Innovative approaches to professional training of an educator of an extended day group of a modern primary school. *Scientific notes. Series: Pedagogy*. No. 5. pp. 115–120. [in Ukrainian].

4. Dubrovskiy, V.L. (2019). Hrupa prodovzhenoho dnia yak odna iz form stanovlennia osobystosti uchnia u pochatkovii shkoli [Extended day group as one of the forms of formation of a student's personality in primary school]. *Scientific notes of the National State University named after M. Hohol: psychological and pedagogical sciences*. No. 2 pp. 65–69. [in Ukrainian].

5. Kostenko, H. & Holub, O. (2021). Formuvannya osobystisno-orientovanoho spilkuvannia v hrupakh prodovzhenoho dnia: teoretychnyi aspekt [Formation of personality-oriented communication in extended day groups: theoretical aspect]. *Psykhologo-pedahohichnyi suprovid fakhovoho zrostantia osobystosti v systemi nepererвної profesiinoy osvity : materialy II vseukrainskoy naukovo-praktychnoy internet-konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu (berdyansk, 25–26.11.2021)* – Psychological and pedagogical support of professional growth of the individual in the system of continuous professional education: Proceedings of the II All-Ukrainian scientific and practical Internet conference with international participation (Berdyansk, 25–26.11.2021). (Ed.). I.A. Barbashova, L.H. Yaroshchuk. Berdyansk, pp. 69–71. [in Ukrainian].

6. Liadobruk, O. (2021). Innovative approaches to building the educational process in the extended day group in the conditions of the New Ukrainian School. *Zhytomyr Pedagogical Region*, No. 4 (24). Available at: <https://surl.li/apmojf> [in Ukrainian].

7. Molchan, H.P. (2016). Aktyvizatsiia samopidhotovky uchniv [Activation of self-training of students]. *Formation of competencies of younger schoolchildren in the extended day group: teaching and methodological manual*. pp. 90–96. Available at: <http://library.ippro.com.ua/attachments/article/395/%B9.pdf> [in Ukrainian].

8. Nova ukrainska shkola: Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly, MON Ukrainy, 2016 [New Ukrainian School: Conceptual principles of reforming secondary school, Ministry of Education and Science of Ukraine,

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ІНТЕГРАТИВНОГО ФЕНОМЕНА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПРЕДМЕТА “ЗАХИСТ УКРАЇНИ”

2016]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkolacompressed.pdf> [in Ukrainian].

9. Ovadiuk, O. (2012). Samopidhotovka v umovakh hrupy prodovzhenoho dnia [Self-training in the conditions of the extended day group]. *Primary education*. No. 48. pp. 9–13. [in Ukrainian].

10. Pro zatverdzhennia Poriadku stvorennia hrup podovzhenoho dnia u derzhavnykh i komunalnykh zakladakh zahalnoi serednoi osvity: nakaz MON Ukrainy vid 25.06.2018 № 677 [On approval of the Procedure for creating extended day groups in state and municipal institutions of general secondary education: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 06/25/2018 No. 677]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0865-18#Text> [in Ukrainian].

11. Psykholohichna entsyklopediia [Psychological Encyclopedia]. (Ed.). O.M. Stepanov. Kyiv, 2006. 424 p. [in Ukrainian].

12. Tkachenko, M. & Holub, O. (2021). Ihrova diialnist u hrupi prodovzhenoho dnia [Game activity in an extended day

group]. *Psykhologo-pedahohichni suprovid fakhovoho zrostannia osobystosti v systemi nepererвної profesiinoi osvity: materialy II Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu (Berdiansk, 25–26.11.2021)* – Psychological and pedagogical support for professional growth of the individual in the system of continuous professional education: Proceedings of the II All-Ukrainian scientific and practical Internet conference with international participation (Berdiansk, 11/25–26/2021). (Eds.). I.A. Barbashova, L.H. Yaroshchuk. Berdiansk, pp. 221–224. [in Ukrainian].

13. Yaremchuk, N.Ia. & Kalitovska, O.A. (2019). Teoretychni zasady orhanizatsii hrupy prodovzhenoho dnia v pochatkovii shkoli [Theoretical principles of organizing an extended day group in primary school]. *Young scientist*, No. 10 (74). pp. 276–279. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.11.2025

УДК 378.147:373.011.3-051]:355.233

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.345331>

Сергій Вилков, доктор юридичних наук, старший викладач кафедри педагогіки педагогічного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0328-9957>

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ІНТЕГРАТИВНОГО ФЕНОМЕНА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПРЕДМЕТА “ЗАХИСТ УКРАЇНИ”

У статті проаналізовано наукові підходи до трактування правової компетентності майбутнього вчителя “Захисту України”, виокремлено її ключові структурні компоненти: когнітивний, діяльнісний, ціннісний та рефлексивний. Обґрунтовано, що саме їхня взаємодія забезпечує цілісність і системність правової компетентності, а також визначає здатність майбутнього педагога застосовувати правові знання у професійній практиці, формувати правосвідомість та громадянську активність учнівської молоді. Зроблено висновок, що розвиток правової компетентності майбутніх учителів захисту України має ґрунтуватися на інтеграції правових знань із практичною діяльністю, ціннісними орієнтаціями та здатністю до саморефлексії.

Ключові слова: майбутній учитель; навчальний предмет “Захист України”; правова компетентність; структурні компоненти; професійна підготовка.

Літ. 14.

Serhiy Vilkov, Doctor of Sciences (Law), Senior Lecturer of the Pedagogy Department, Faculty of Pedagogical Sciences, Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0328-9957>

STRUCTURAL COMPONENTS OF LEGAL COMPETENCE AS AN INTEGRATIVE PHENOMENON OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF THE SUBJECT “DEFENSE OF UKRAINE”

The article examines the structural components of legal competence of future teachers of the subject “Defense of Ukraine” as a key prerequisite for their professional readiness to perform educational and formative functions in modern schools. The relevance of the study is determined by the growing importance of legal education and civic upbringing of young people in the context of ongoing social transformations and security challenges faced by Ukraine.

The article provides a theoretical analysis of scientific approaches to the definition of legal competence and identifies its essential characteristics. It is emphasized that legal competence of a future teacher should be viewed as an integrated, multidimensional system that combines knowledge of legal norms and regulations (cognitive component), the ability to apply these norms in professional pedagogical practice (activity-based component), orientation towards universal democratic and humanistic values (value-oriented component), as well as the ability to critically evaluate one’s own professional actions and improve them in accordance with legal and ethical standards (reflexive component).